Världsarvspedagogens karta för Kvarkens skärgård

Högstadiet i Petalax

Svettgrund Spiron. Foto Liselott Nyström Forsen 2021

Världsarvspedagogens karta för Kvarkens skärgård - Ett projekt som gör skillnad för eleverna 2024-2025
Fia Antus och Erika von Essen, Världsarvet i Kvarken rf.

Högstadiet i Petalax innehållsförteckning

Information och manual

Platsbeskrivning

Tema: Istid

Tema: Landhöjning

Tema: Natur

Tema: Kultur

Program

Världsarvstanken- Migrerade fåglar kopplar samman världsarven

Länkar

Bildmaterial

Strandskata (FIN: Meriharakka, ENG: Eurasian oyster catcher) Haematopus ostralegus
Illustration Erika von Essen

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax innehållsförteckning information och manual

Målsättning: Att underlätta för planering av undervisning om Kvarkens skärgård med sin unika natur och spår efter istiden. Målsättningen är att eleverna ska bli bekanta med sin närmiljö och hur spåren från istiden syns i den omgivande naturen.

När kan materialet användas: Som lektionshelhet, temadag/temavecka.

Utöver biologi, geografi och historia som materialet huvudsakligen tangerar, uppmuntrar vi även andra läroämnen att utnyttja materialet.

För språkundervisning: En stor del av webbmaterial finns på svenska, finska och engelska och kan utnyttjas i språkundervisning för att eleverna ska kunna bekanta sig med sitt närområde.

För bildkonstundervisning: Materialet kan användas som utgångsmaterial för att lära sig om sin näromgivning och ta inspiration från den för olika bildkonstprojekt (landskapsmålning, mönster etc.)

Material: Detta material består av den pedagogiska kartan samt tillhörande uppgifter. Ytterligare finns bifogade länkar för att underlätta planeringen och genomförandet av undervisningen.

Information: Tanken är att utnyttja skolans närmiljö som kan nås till fots, med cykel eller alternativt en kortare bussresa.

Den pedagogiska kartan är uppdelad i underteman: istiden, landhöjningen, naturen, kulturen.

Materialet består av följande teman:

- Pedagogiskt material: Finns på webbportalen för det gemensamma världsarvet. Indelat i olika nivåer för att anpassas för både för yngre och äldre elever. Nivå 1, åk 1–3, nivå 2, åk 4–6 och nivå 3 för åk 7–9. Lärarhandledning för det pedagogiska materialet: Lararhandledning-pedagogiskt-material-varldsarv.pdf
- Historiska kartor
- Arkivbilder
- Lektionsprogram

Uppgifterna är anpassade till platsen som besöks/studeras. Platserna bidrar till att förstå fenomenen bättre. Uppgifterna uppmuntras att utföras utomhus.

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax platsbeskrivning

På kartan har olika platser märkts ut, som utmärker sig för Kvarkens skärgård och har kopplingar till det pedagogiska materialet.

1. Högstadiet i Petalax

Högstadiet i Petalax platsbeskrivning

På kartan har olika platser märkts ut, som utmärker sig för Kvarkens skärgård och har kopplingar till det pedagogiska materialet.

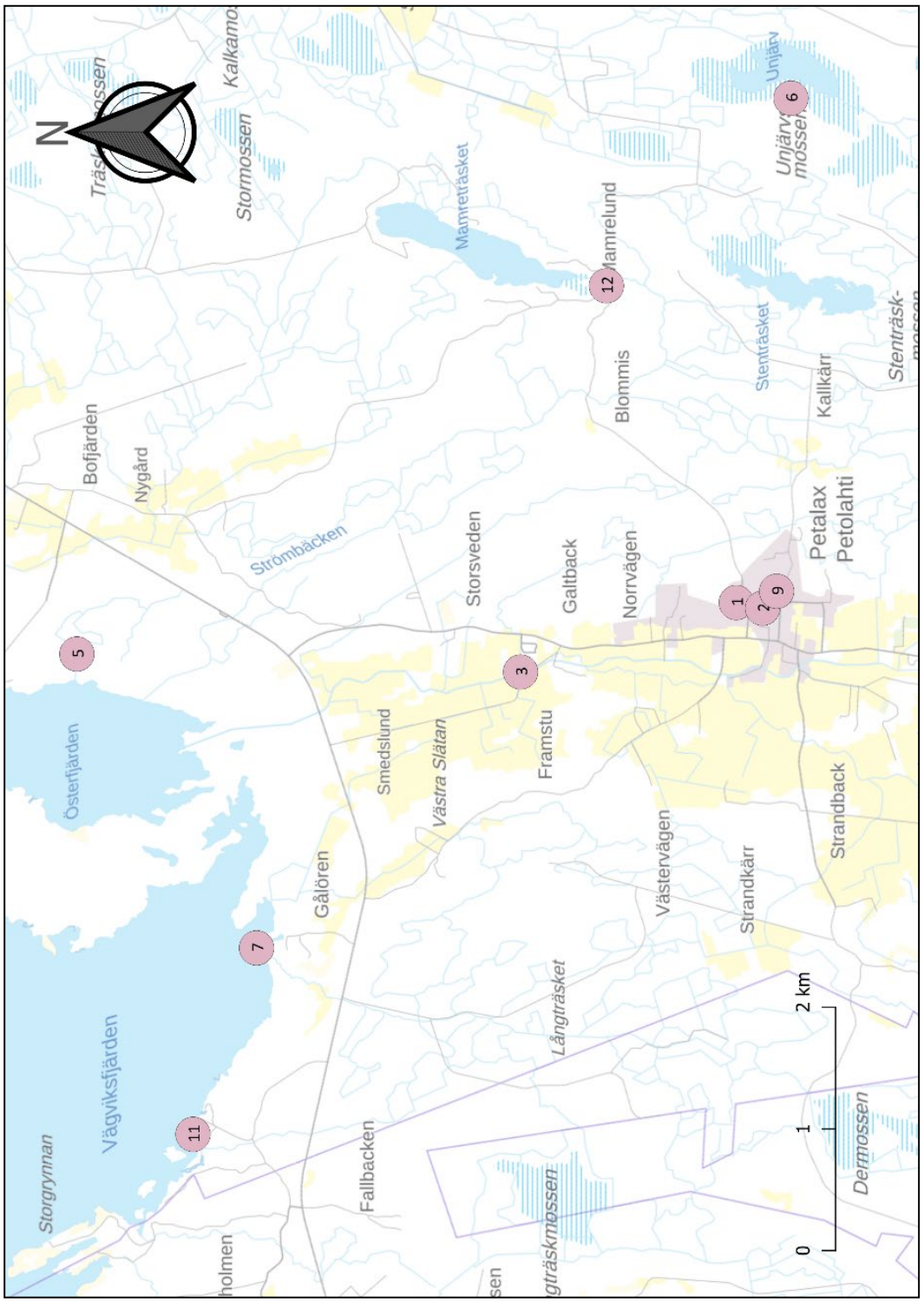

1. Högstadiet i Petalax

Isräfflor, entré gymnasiet i Petalax. Foto Fia Antus

Rundhällar och isräfflor

2. Thorsbergsvägen, den gamla väderkvarnen
Vad finns bredvid skolan i skogen, gymnasiets entré, vid väderkvarnen?
Nedanför den gamla väderkvarnen syns en liten berghäll. Man kan observera att den slipats slät med hjälp av inlandsisen samt att det förekommer isräfflor i berget.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

Högstadiet i Petalax tema landhöjning

Landhöjningen

3. Petalax å
Info: När Petalax började bebyggas sträckte sig ån som en lång vik till det som i dag är åns övre lopp. Landhöjningen har torrlagt de område som tidigare var under vatten och är i dag till stor del åkermark medan ån slingar sig i en smal fåra ut mot havet.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

Flador

4. Öjfjärden. Fladan och glon som finns på Öjfjärdens område utgör inte representativa exempel på sin naturtyp, bland annat på grund av dikena som grävts till dem.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

5. Vättungarna
Info: Litet flada område.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

6. Unajärv och Unajärvsmossen
Info: Våtmarksområde som på gamla kartor kan ses vara en del av havet.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax tema natur

Gålörens fågeltorn. Foto Fia Antus

Strandsuccession

7. Gålören
Info: Gålören var tidigare en viktig hamn för fisket. Idag är området allt för grunt för att fungera som hamn. Före 1950-talet fanns ännu ett tiotals båthus på området. Området är låglänt och flackt och har flera strandängar som i dagsläget betas av boskap. Här har man även i nutid valt att slå vassen med maskin för att hålla områdena öppna eftersom många fåglar trivs på dessa öppna låglänta strandområden.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax tema kultur

Stora graven i Nissashaga Malax järnåldersled. Foto: Göran Strömfors

Kultur de första människorna

8. Järnåldersstig /naturstig, Nissashagan i Malax
Info: På området finns ett boplatsområde och ett gravröse från mellersta järnåldern. Forskning har visat att området var befolkat 200–800 e.Kr. På området finns en vandringsled på cirka 1,8 km och en kortare led på cirka 800 m. Genom utgrävningar har man gjort ett flertal intressanta fynd som bidrar till förståelsen för hur människor levde i området under den mellersta järnåldern.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/
Audioguiden: https://www.vaasa.fi/sv/se-och-upplev/kvarkens-skargard/kvarkens-skargards-audioguide/malax-nissashagan/

9. Kyrkbacken
Info: Petalax hembygdsförening äger de backstugor som står uppe på backen. Kyrkbacken är en av de högre belägna platserna i området i och med att det gick att ta sig till kyrkan med båt. Byggnaderna som finns på Kyrkbacken berättar om livet förr i området. Bland annat hittar man här det så kallade Lånemagasinet strax utanför stengärdsgården, runt kyrkogården. Magasinet fungerade som lager av bland annat säd, som kunde lånas ut under svåra tider eller ges till mindre bemedlade.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax tema kultur

Bockören minnesmonument. Foto Fia Antus

10. Bockören
Info: Hamnen fungerar i dag för båttrafik ut till Petalax skärgård. På området finns både nyare och äldre båthus. Under den svenska stormaktstiden behövde kronan många lastfartyg. Bockören fungerade som ett av kronans skeppsvarv från 1682 till början av 1700-talet.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

11. Vägviken
Info: Området har sedan länge använts som hamn, men i och med landhöjningen har det blivit allt för grunt och kan numera endast utnyttjas av mindre båtar. Under slutat av 1800-talet fram till början av 1900-talet trafikerade en ångbåt från Vägviken till Vasa, via Åminne. Flera gamla båthus finna även på området som nu står långt upp på landbacken i och med landhöjningen.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

12. Mamrelund /Storsjöstigen
Info: Stigen har fungerat som en viktig förbindelse, under lång tid, när inga andra vägar fanns mellan Petalax och Malax. Stigen är ca 3,5 kilometer lång och berättar om livet förr på landsbygden i Österbotten.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Vippbåken på Molpehällorna. Foto Tuija Warén

Lotstrafik

13. Molpehällorna
Info: Redan under 1660-talet restes en vippbåk på ett av de skären som stigit upp ur havet, tack vare landhöjningen. Ända in på 1900-talet var platsen viktig för sjöbevakningen i Kvarkens skärgård. Ser man på en karta kan man föreställa sig att området tidigare bestått av flera små öar som nu bildat en stor ö. En glosjö har bildats mellan den norra och den södra delen. Ön är viktig både för fågellivet om som rekreationsområde.
Pedagogiskt material: Korta faktatexter, uppgifter samt schematisk illustration.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/
Audioguiden: https://www.vaasa.fi/sv/se-och-upplev/kvarkens-skargard/kvarkens-skargards-audioguide/molpehallorna/

I detta avsnitt ger vi tips på program som kan utföras för de olika teman och områden som hör till det pedagogiska materialet. Programmet kan anpassas för den klass eller grupp som deltar. Vi uppmuntrar att genomföra en stor del av uppgifterna utomhus men även uppgifter som passar att utföras inomhus finns. En del uppgifter har förberedelser eller pyssel som kan göras på förhand. För att förstå världsarvet och landhöjningen kan förslag på program och de tillhörande uppgifterna bidra till att förstå istiden, landhöjningen och kulturen som är unik för världsarvsområdet.

Strandskata (FIN: Meriharakka, ENG: Eurasian oyster catcher) Haematopus ostralegus
Kännetecken: Känns lätt igen på den röd-orange näbben och den svartvita fjäderdräkten.
Storlek: Vikt 380-520g, vingbredd 72–83 cm, längd 39–44 cm. Häckning: April-maj, ca 3 ägg.
Båda föräldrarna ruvar.
Illustration: Erika von Essen

Världsarvstanken

Migrerande fåglar kopplar samman världsarven.

Fåglarna är någonting som kopplar samman flera olika världsarv. De är beroende av avgörande häcknings-, rast- och övervintringsplatser längs långa flyttvägar som sträcker sig över flera länder och kontinenter.
Ett mycket viktigt häckningsområde för strandskatan är just Kvarkens skärgård tack vare de låglänta strandområdena där de gärna bygger sina bon på både sand- och grusstränder samt strandängar. Här finner den även sin föda från stränderna och havsbotten som till största del består av musslor och snäckor, men den finner även sin föda på land där den främst äter daggmaskar och insekter. När strandskatan sedan under hösten flyttar söderut kan den vistas vid andra världsarv. Ett av världens största rastområd för flyttfåglar är Vadenhavet (Tyskland, Nederländerna och Danmark) som togs upp på världsarvslistan 2009. Vid Vadenhavet mellanlandar miljontals fåglar, äter och vilar, varje år innan de fortsätter sin resa söderut till sina övervintringsområden. Strandskatan migrerar sedan söderut mot bland annat Banc d'Arguin nationalpark (Mauretanien) på den afrikanska västkusten som även det togs upp på världsarvslistan år 1989, där den sedan övervintrar.

Uppgift: Följ strandskatan Svantes resa mellan olika världsarv
Eleverna får skriva vykort från olika världsarv som strandskatan Svante flyttar mellan. Teckna ett vykort med motiv från det världsarv där Svante befinner sig. Skriv en hälsning och berätta om miljön och naturen i det världsarv där Svante befinner sig just nu.

Efter den långa resan från norr till söder fundera över följande:
- Vad är ett världsarv?
- Finns det likheter/olikheter mellan de olika världsarven?
- Vad händer om miljön förstörs i ett av världsarven?
- Varför är det viktigt med världsarv?

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Lastning av props i Kristinestad hamn. Foto Lars Axéns arkiv. Svenska Litteratursällskapet i Finland

Lokal företagsamhet med koppling till Kvarken

I Kvarkens skärgård finns flera företag som inspirerats av naturen och miljön för utveckling av produkter, tjänster och marknadsföring, t.ex. utflykter i världsarvet, lokalproducerad mat och dryck med Kvarken-tematiska produktnamn. I företagarkursen ska ni låta era elever fundera på hur Kvarkens status som världsarv kan utnyttjas för marknadsföring av produkter/tjänster producerade i området samt ta fram en produkt inspirerade av Kvarken.

Frågor att fundera på under företagsamhetskursen: Hur kan man utveckla Kvarkens status som världsarv i företagsverksamhet? Kan man se Höga kusten/Kvarken som ett varumärke? Kan man marknadsföra produkter/tjänster producerade i ett världsarv på något speciellt sätt? Skapar världsarvsstatusen ett mervärde för produkten/tjänsten? Hur syns kopplingen till världsarvet i den produkt/tjänst som tas fram?

Förhandskunskaper: Hur arbetar man när man utvecklar en ny produkt? Kan man ta inspiration av omgivningen?

Vad: Produktutveckling- Kvarken

Formge en ny produkt, tjänst eller koncept.

En produkt kan tas fram genom ämnesöverskridande samarbeten med exempelvis bildkonst eller slöjdämnen, t.ex. formge ett Kvarkenmotiv som trycks på disktrasor, printa en karta över Kvarken som limmas på en träbricka, gör ett stickmönster till en Kvarkentröja.

Hur: Vad kan du inspireras av i din närmiljö, välj ett tema som inspirerar dig. Alternativ: istiden, landhöjningen, naturen, kulturen i Kvarkens skärgård.

Natur: Bekanta dig med t.ex. växter fåglar som är unika för området
Kultur: Bekanta dig med lokalhistoria, t.ex. fiske, sälfångst, hantverk, arkitektur, konst, möbelsnickeri

Högstadiet i Petalax program

Vägviken, båthus och landhöjning. Foto Fia Antus

Kulturen

Fotografier berättar om förändringar i landskapet.
Landskapet har förändrats mycket under de senaste 150 eller bara 50 åren, både med tanke på landhöjningen och levnadssätt. Genom att studera gamla fotografier från närmiljön kan man fundera kring hur människorna levde då eller hur landskapet såg ut.

Titta på fotografiet. Känner du igen dig?
När tror du bilden är tagen?
Vad är det som gör att du tror att bilden är tagen då?
Hur ser platsen ut i dag?
Hur kommer platsen se ut i framtiden?

Uppgift:
- Be eleverna att beskriva ett område som de tycker om. Hur ser det ut nu? Hur såg de ut 50 år sedan? 100 år sedan?
- Intervjua någon äldre i din närhet om hur närområdet ändrats. Be dem berätta en historia från när de var barn. Hur skiljer sig deras historia från hur du har det i dag?

Länkar

Webbportalen för världsarvet Höga Kusten och Kvarkens skärgård
Interaktiv karta över Höga kusten och Kvarkens skärgård
Interaktiv karta där man kan lära sig om både Höga Kusten och Kvarkens skärgård. Här kan du se t.ex. var man hittar De Geer moräner i världsarvet. Uppgifter kan lätt utvecklas för elever genom att till exempel undersöka vilken den närmaste De Geer-moränen är i deras näromgivning som skolan eller hemmet eller var den närmaste fladan finns.
Länk: https://map.highcoastkvarken.org/sv/framsida

Kvarkens skärgårds audioguide
Korta avsnitt, cirka 6–9 minuter, som berättar om 75 platser i Kvarkens skärgård. Berättelserna väver in lokala historier på ett dramatiserat sätt samtidigt som du får ta del av mycket intressanta fakta om fenomen som är unika för skärgården. Avsnitten kan lyssnas på när som helst och utan att följa en viss ordning på avsnitten. De lämpar sig väl som förhandskunskap innan man till exempel ska ut i naturen för att göra något annat av programmen, som är presenterade i denna handbok.
Tips: För att få eleverna att lyssna aktivt kan korta frågor sammanställas för det relevanta avsnittet som de får svar på under avsnittets gång.
Länk: https://www.vaasa.fi/sv/se-och-upplev/kvarkens-skargard/kvarkens-skargards-audioguide/
Länk till lärarhandledningen för det pedagogiska materialet: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://highcoastkvarken.org/wp-content/uploads/Lararhandledning-pedagogiskt-material-varldsarv.pdf

Pedagogiskt material för världsarvsundervisning
Materialet lär eleverna om olika fenomen i skärgården. Indelat i olika nivåer för att passa till olika årskurser.
Länk: https://highcoastkvarken.org/sv/varldsarvsundervisning-high-coast-kvarken-archipelago/

Videomaterial
På Highcoastkvarkens Youtube kanal hittar man informativa videor om det gemensamma världsarvet. Här finns animeringar om de geologiska fenomen som förekommer i vår unika skärgård. Videorna hittas på svenska, engelska och finska och kan till exempel utnyttjas i språkundervisningen.
Länk: https://www.youtube.com/@highcoastkvarken9191

Världsarven i Finland
På sidan Maailmanperintö finns material och information om världsarven i Finland. Här finns även pedagogiskt material som kan utnyttjas i undervisning.
Länk: https://www.maailmanperinto.fi/sv/

Geodataprotalen Paikkatietoikkuna
Nationell geodataportal som presenterar geodata. Kan utnyttjas i undervisningen genom att titta på olika kartlager som ger information om till exempel berggrund, jordmån och naturtyper för att dra slutsatser om hur området kvarken skärgård påverkats av istiden och landhöjningen. Kan även utnyttjas i undervisningen genom att be eleverna hitta områden i sin näromgivning till exempel skolan eller hemmet, med namn som slutar på flada eller holmen som nu är helt torrlagda områden och fundera över hur detta kan komma sig.
Länk: https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/?lang=sv

Utflyktskarta.fi
På Forststyrelsens sida utflyktskarta.fi finns vandringsleder utmärkta på en karta.
Länk: https://utflyktskarta.fi/

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Högstadiet i Petalax bildmaterial

Världsarvsområdet Höga Kusten-Kvarken

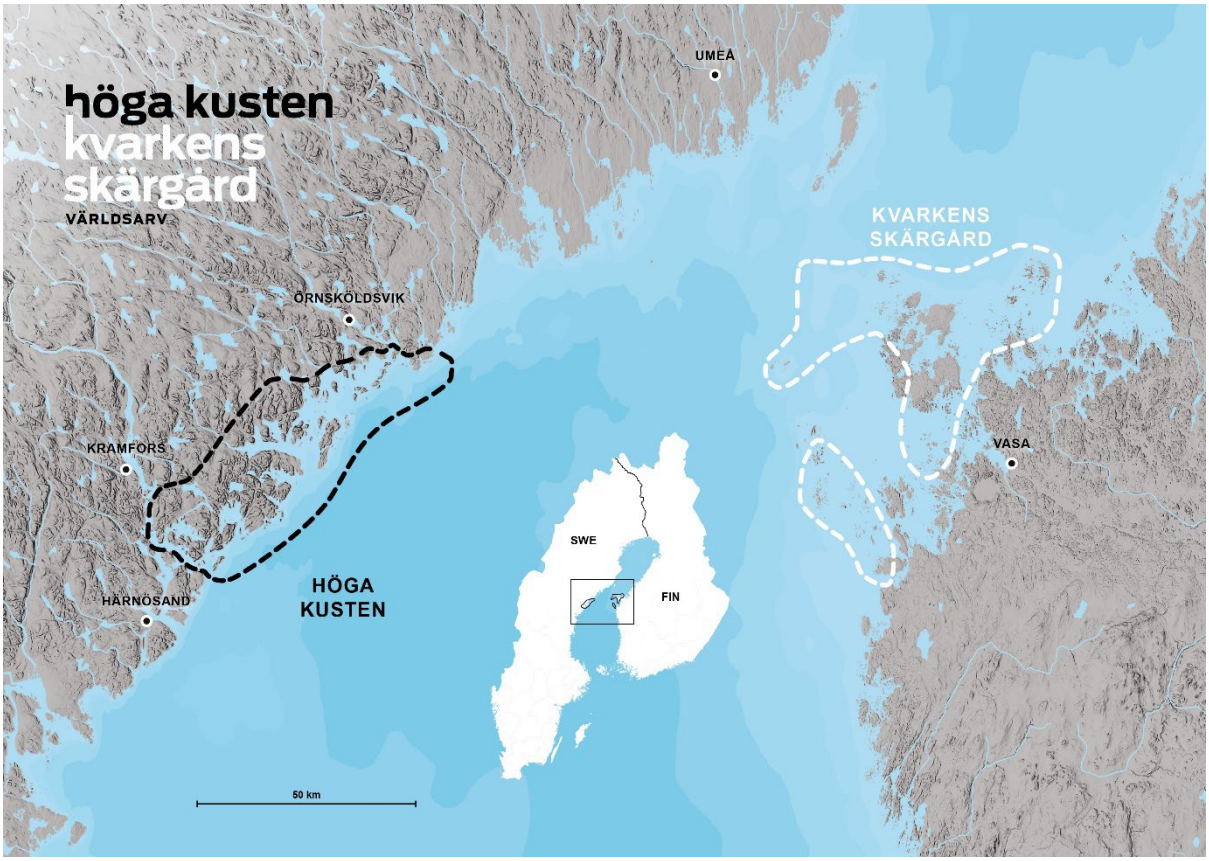

Högstadiet i Petalax bildmaterial

Petalax för 100 år sedan

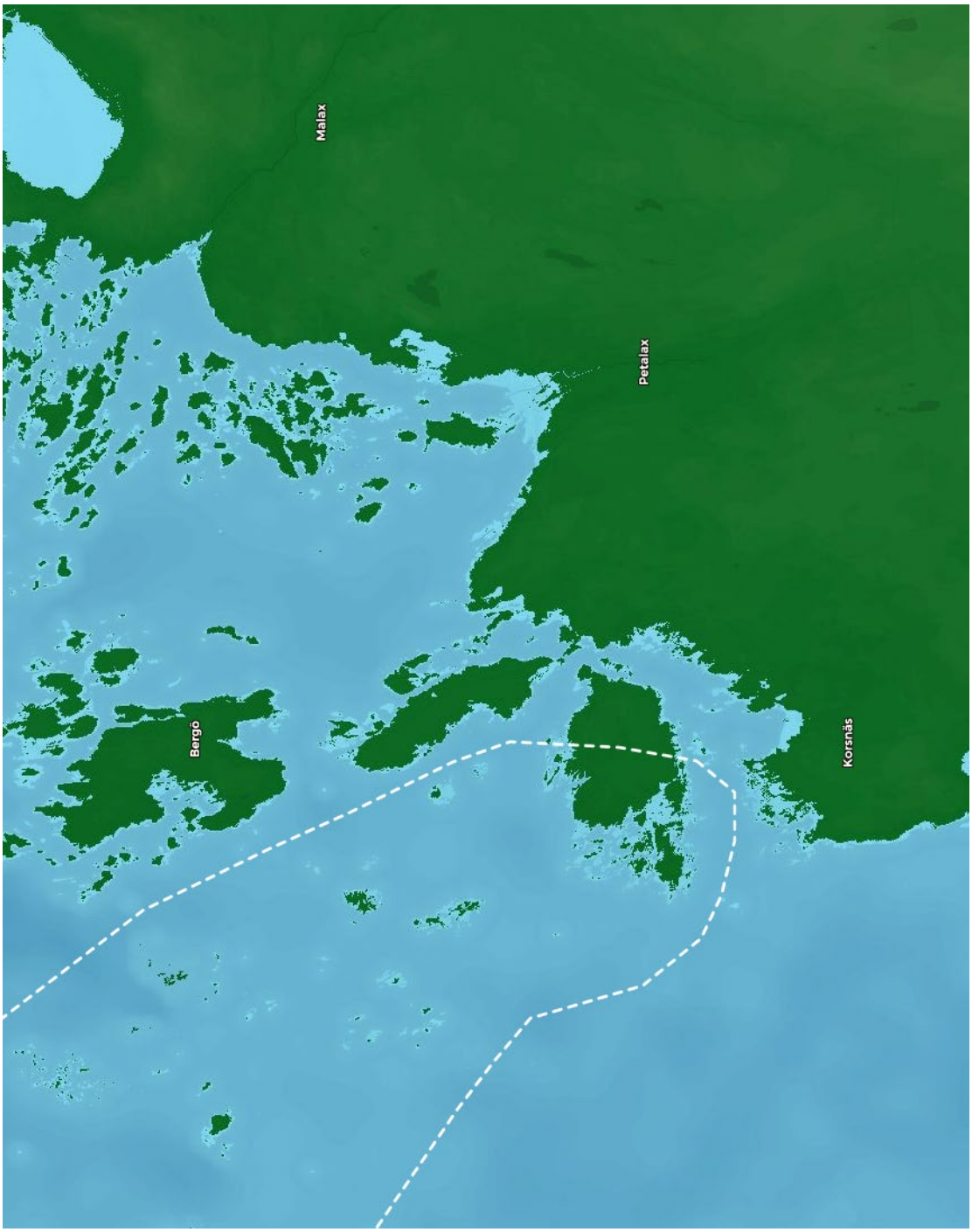

Högstadiet i Petalax

Världsarvspedagogens karta för Kvarkens skärgård - Ett projekt som gör skillnad för eleverna 2024-2025

Tack till Världsarvspedagogens karta för Kvarkens skärgård projektets finansiärer!

MERENKURKKU
KVARKEN
WORLD HERITAGE SITE

Aktiastiftelsen i Korsholm
Aktiastiftelsen i Vasa
Sparbanksstiftelsen i Malax
Vörå Sparbanksstiftelse

William Thurings stiftelse

Svenska kulturfonden

STIFTELSEN BRITA MARIA RENLUNDS MINNE SR
BMR.

SFV
SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

SVENSK-ÖSTERBOTTNISKA SAMFUNDET
1920